

Н. І. Жук, здобувачка кафедри теорії держави і права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Деякі питання взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади в Україні

1. На сучасному етапі в Україні ключовим питанням організації центральної влади в державі є питання збалансованості влади. Перш за все, це стосується збалансування законодавчої влади з виконавчою та президентською гілками влади. У зв'язку із вступом у дію нової редакції Конституції України це питання набуло виключної актуальності.

2. На конституційному рівні проблема взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади в Україні вперше була визнана і відображена у «Пактах й конституціях законів та вольностей Війська Запорозького» — так званій Конституції Пилипа Орлика 1710 року. Новацією політичного мислення того часу стало те, що автор Конституції в основу системи державних органів поклав не лише принцип розподілу владних повноважень між трьома гілками влади — законодавчою (в особі Генеральної старшини), виконавчою (представленою Гетьманом, полковниками та генеральними радниками) та судовою (в особі Генерального суду), але і супроводив цей поділ системою стримувань і протигаг. Остання, за думкою П. Орлика, була покликана забезпечити «похвальний і корисний для публічної рівноваги порядок».

3. Загальновизнано, що вся еволюція системи стримувань і протигаг обертається, насамперед, навколо конфронтації законодавчої і виконавчої гілок влади. Тому особливо важливим є наяв-

ність такого механізму здійснення державної влади, за умов якого її законодавча та виконавча гілки влади мали б бути реально взаємостриманими, здатними до компромісу, взаємодії на засадах конструктивного співробітництва. За Конституцією України таким механізмом є система стримувань і протигаг між гілками влади.

4. Встановлення і забезпечення формальної рівноваги, раціонального балансу конституційних гілок влади є головним завданням системи стримувань і протигаг.

Урівноваження (збалансування) законодавчої та виконавчої гілок влади слід розуміти як встановлення їх правильного співвідношення. Отже, по-перше, поділ влади як засіб обмеження влади виключає політичне суперництво між органами влади, в якому «переможцю належить усе». По-друге, неприпустима така перевага однієї гілки влади над іншою, яка не сумісна з системою поділу влади. Така перевага може встановлюватися у випадках, коли будь-яка гілка влади робить спроби привласнити собі вирішальну роль у сферах функціонального призначення інших гілок влади. Відповідно, парламент не вправі вирішувати питання приватного, виконавчо-розпорядчого характеру. Також і виконавчій гілці влади не може бути надане право прийняття кінцевого рішення у сфері законодавства.

5. Рівновага законодавчої та виконавчої гілок влади може бути порушена внаслідок дії чинників правового (недосконалість конституційної системи рівноваги влади) та політичного характеру. У першому випадку усунення переваги однієї гілки влади над іншою та поновлення необхідного для системи поділу влади балансу влади можливо лише у разі усунення джерела такої переваги, зокрема, шляхом внесення відповідних змін до Конституції. Так, недосконалість створеної у 1996 році конституційної системи стримувань і протигаг між парламентом та Президентом України у сфері законодавства призвела до погрози встановлення усталеної переваги Президента над Верховною Радою України у сфері законотворчості, яка, як головна функція парламенту, є вирішальною для системи рівноваги державної влади в цілому.

6. Певні корективи у конституційно встановлену за допомогою стримувань і протигаг систему рівноваги законодавчої і виконавчої гілок влади вносять політико-економічні фактори. Так, в умовах функціонування так званої «держави партій», феномен якої присутній у будь-якій сучасній демократичній державі, у тому

числі, в Україні, можна спостерігати трансформацію механізму дії окремих традиційних стримувань і противаг, проявом чого може бути, зокрема, послаблення їх дієвості та ефективності.

7. Звернення гілок влади до механізмів впливу одна на одну пов'язується не стільки з конституційним обов'язком використання тих чи інших повноважень, що є складовими системи стримувань і противаг, скільки з наявністю на те відповідної політичної волі. Отже, оскільки система стримувань і противаг між гілками влади приводиться у дію механізмами, що виходять за межі правового регулювання, між формально-юридичним та фактичним закріпленням поділу влади нерідко може утворюватися певний розрив. І це не може не позначитися на конституційно запрограмованій системі рівноваги законодавчої та виконавчої гілок влади — як правило, у бік її порушення на користь тієї або іншої гілки влади.

8. Наявні відносини законодавчої та виконавчої гілок влади не завжди можна охарактеризувати як ідеально збалансовані. В умовах довгого часу дії однієї Конституції в окремі періоди може мати місце перевага однієї гілки влади над іншою в певних сферах їх взаємодії, або в цілому. Важливо, щоб така перевага не мала постійний характер. В іншому випадку порушення конституційно встановленої рівноваги гілок влади є неминучим.

9. Світовий досвід доводить, що рівновага законодавчої та виконавчої гілок влади може бути забезпечена, якщо парламент має право вирішального голосу у п'ятьох сферах: здійснення установчої влади; законодавства; бюджету та фінансів; встановлення основ зовнішньої політики та оборони; контролю за виконавчою владою.

10. Порівнявши встановлену Конституцією України у 1996 році систему рівноваги законодавчої та виконавчої гілок влади із системою стримувань і противаг, запроваджених новою редакцією Конституції, яка діє з 1 січня 2006 року, можна дійти висновку, що ця система зазнала певних позитивних змін. На основі нової редакції Конституції частина виконавчих повноважень Президента повернута Урядові, тобто власне виконавчій владі. Збалансоване співвідношення повноважень між законодавчою владою і Президентом шляхом позбавлення останнього повноважень по формуванню Уряду і передачі їх парламентові, з одного боку, з іншого боку — шляхом певного розширення права Президента розпускати парламент. Таким чином, зроблено крок у бік демократичної республіки.

О. Г. Рогова, здобувачка Національної юридичної академії України

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ЯК БАГАТОАСПЕКТНЕ ЯВИЩЕ

Право людини на життя, нерідко зводять до інституту, що пов'язаний із заборонаю навмисного або необережного позбавлення людини життя. Між тим, обсяг норм, що складають цей інститут, значно ширше, бо людина реалізує право на життя протягом всього свого існування. Причому саме по собі людське життя не можна ототожнювати з біологічним (вітальним) існуванням, яке є лише фізіологічним елементом життя.

Загальновизнано, що буття людини відбувається на перетині біологічного, соціального та духовного світів, до яких належить людина. Це і обумовлює багатоаспектну сутність як природи людини, так і її права на життя, яке є невіддільним від самої людини. Це право не може не включати певних вимог до якості життя, і перш за все — соціально-економічних, що закладають підвалини існування людини у соціумі. Досліджуване право реалізується у багатьох напрямках і має прояв у задоволенні різноманітних потреб людини. Протягом всього періоду життєдіяльності людини можуть виникати різні види загроз як якості життя, так і, кінець кінцем, біологічному (вітальному) існуванню людини. При цьому право на життя охоплює різні аспекти і як широке явище складається з комплексу додаткових прав і обов'язків, які є засобом запобігання окремим погрозам життю людини на всіх його стадіях.